

JURIDISKA FAKULTETEN
vid Lunds universitet

Linn Torstensson

Bistå nödställd?

- En undersökning om en civilkuragelag bör införas i svensk rätt

LAGF03 Rättsvetenskaplig uppsats

Uppsats på juristprogrammet
15 högskolepoäng

Handledare: David Reidhav

Termin: HT 2015

Innehåll

SUMMARY	1
SAMMANFATTNING	2
FÖRKORTNINGAR	4
1 INLEDNING	5
1.1 Bakgrund	5
1.2 Syfte och frågeställning	5
1.3 Avgränsning	6
1.4 Metod och perspektiv	6
1.5 Material	7
1.6 Forskningsläge	7
1.7 Uppsatsens disposition	8
2 UNDERLÅTENHETSBROTT	9
2.1 Vad är ett underlåtenhetsbrott?	9
2.1.1 Äkta underlåtenhetsbrott	9
2.1.2 Oäkta underlåtenhetsbrott	10
2.2 Garantiläran	10
2.3 Skyddsgarant	11
2.3.1 Nära levnadsgemenskap	11
2.3.2 Frivilligt åtagande	13
2.4 Garantställning pga. eget föregående handlande	13
2.5 Underlåtenhet att avslöja brott	14
2.6 Sammanfattning	15
3 CIVILKURAGE	17
3.1 Inledning	17
3.2 Rättsliga konsekvenser av införandet av en civilkuragelag	17
3.2.1 Norge	18
3.2.2 Argument för att införa en civilkuragelag	19
3.2.3 Argument emot införandet av en civilkuragelag	20

3.3	Sammanfattning	22
4	MORALFILOSOFI	23
4.1	Vad är moral?	23
4.2	Konsekvensetik/pliktetik	23
4.3	Införandet av en civilkuragelag ur ett utilitaristiskt/pliktetiskt perspektiv	24
4.3.1	Egna reflektioner om moralfilosofi	25
4.4	Sammanfattning	25
5	ANALYS	26
5.1	Slutsats	29
	KÄLL- OCH LITTERATURFÖRTECKNING	30
	RÄTTSFALLSFÖRTECKNING	32

Summary

In Sweden there is no statutory duty to rescue distressed persons. Exceptions can be made when this is required by a special law or by legal principles, but watching an unknown person drown when his life easily can be saved is not illegal. The purpose of this essay is to, by using a traditional judicial method, examine whether this behaviour should be criminalized or not.

If the duty to rescue distressed persons were legally required in Sweden the law would be more proportional and the majority's morality would be incorporated in to the law. At the same time, there may be problems with people who witness an accident and become uncertain what the law requires of them in the current situation. It can be very difficult to determine when a person's life is in danger and how dangerous the rescue operation actually is. These are factors which may cause witnesses to accidents to become more reluctant to help. There is a risk that the law will be counterproductive, and the question is whether it is meaningful to introduce such a law on moral grounds if the law will lead to fewer people helping those in need.

From a moral perspective, there is an obligation to assist people in need. From a utilitarian's point of view, it may be difficult to determine if this is something that should be legislated, because a utilitarian must always act according to the highest happiness of the highest number. An ethical approach to morality is that you cannot legislate morality as it is a fundamental principle in itself that should not be subject to state coercion.

The conclusion of this essay is that there are more negative consequences of a statutory duty to rescue others than there are positive effects. Therefore this type of law shall not be incorporated into the Swedish legal system.

Sammanfattning

I Sverige finns det ingen lagstadgad skyldighet att bistå nödställda personer. Undantag finns i vissa situationer när det framgår av lag eller allmänna principer. Att se på när en okänd människa drunknar utan att hjälpa till, trots att personens liv enkelt kan räddas är idag straffritt. Syftet med denna uppsats är att med hjälp av en rättsdogmatisk metod utreda om en civilkuragelag bör införas i Sverige. Införandet av en civilkuragelag kommer att innebära att det finns en straffrättslig skyldighet att bistå nödställda personer, är det önskvärt att införa en sådan lag i svensk rätt?

Införandet av en civilkuragelag kommer att innebära att strafflagstiftningen blir mer proportionerlig och majoritetens moral kommer att införas i lagstiftningen. Samtidigt kan det finnas problem med en sådan lagstiftning eftersom människor som bevittnar en olycka kan bli osäkra vad lagen kräver av dem i den aktuella situationen. Det kan vara mycket svårt att avgöra när en persons liv är i fara och hur farlig en räddningsinsats faktiskt är. Detta är omständigheter som kan medföra att vittnen till olyckor och slagsmål blir mer obenägna att hjälpa till. Det finns alltså en risk att lagen blir kontraproduktiv och frågan är om det är värt att införa en sådan lag av moraliska skäl om lagen leder till att färre människor hjälper till.

Ur ett moralfilosofiskt perspektiv finns det en skyldighet att bistå personer i nöd. Från en utilitaristisk synvinkel kan det vara svårt att avgöra om detta är något som skall lagstiftas om eftersom en utilitarist alltid måste se till konsekvenserna av sina handlingar och välja det alternativ som ger mest nytta för flest personer. En pliktetisk syn på moral är att det inte går att lagstifta om moral eftersom det är en grundläggande princip i sig som inte ska vara föremål för statligt tvång.

Avslutningsvis konstateras att det finns mer negativa konsekvenser av införandet av en civilkuragelag än det finns fördelar. Slutsatsen blir att en

civilkuragelag inte är önskvärd i svensk rätt och den bästa lösningen blir att utvidga garantläran för att förhindra moraliskt oacceptabelt beteende i samhället.

Förkortningar

Bet.	Betänkande
BrB	Brottsbalken (1962:700)
HD	Högsta domstolen
Kap.	Kapitel
NJA	Nytt juridiskt arkiv
RH	Rättsfall från hovrätten
SOU	Statlig offentlig utredning
SvJT	Svensk juristtidning

1 Inledning

1.1 Bakgrund

I Sverige finns det inget straff för den person som underlåter att hjälpa någon i nöd. Underlåtenhet att hjälpa en nödställd är endast straffbelagt då det är särskilt föreskrivet eller följer av allmänna principer. I alla andra situationer är underlåtenheten straffri, oavsett hur moraliskt klandervärd gärningen är. Det finns ingen skyldighet för en person som står på en kaj med en livboj i handen att kasta den till en person som håller på att drunkna. Även om personen medvetet ser på och av ren ondska låter bli att hjälpa den nödställda är denna gärning inte brottslig.¹ Det har vid flera tillfällen diskuterats om en civilkuragelag ska införas i Sverige, men samtliga förslag har avvisats. Garantläran har ansetts vara tillräcklig för att täcka upp de situationer som kräver ett ingripande.² Är garantläran verkligen utformad för att täcka alla tänkbara scenarion som kan utspela sig i dagens samhälle? Bör vi införa en civilkuragelag? Det ska jag undersöka närmre i denna uppsats.

1.2 Syfte och frågeställning

Uppsatsens syfte är att problematisera och diskutera införandet av en eventuell civilkuragelag i Sverige. Vidare kommer jag att granska gällande rätt på området, samt undersöka konsekvenserna av en civilkuragelag. Därefter kommer jag att utreda om det är önskvärt att införa en sådan lagstiftning.

Uppsatsen kommer att besvara följande frågeställningar:

- *Hur ser kriminaliseringen av underlåtenhetsbrott ut idag?*
- *Vad innebär ett införande av en civilkuragelag?*
- *Är det önskvärt att införa en civilkuragelag?*

¹ SOU 2011:16 s. 16.

² Asp, Ulväng, Jareborg, *Kriminalrättens grunder*, Uppsala, 2013, s. 76.

1.3 Avgränsning

En civilkuragelags eventuella införande i svensk rätt syftar till att främja medmänskligt engagemang och att rädda liv. Därför kommer lagstiftning och allmänna principer som tas upp i uppsatsen att vara fokuserade på personers liv och hälsa. Gällande rätt kommer pga. uppsatsens omfång att begränsas till garantläran och underlåtenhet att avslöja brott. Andra underlåtenhetsbrott kommer inte att behandlas i uppsatsen. Garantläran har begränsats till att omfatta skyddsgarantställning och garantställning pga. eget föregående handlande, övervakningsgaranter kommer inte att tas upp i uppsatsen.

I avsnittet om rättsliga konsekvenser av införandet av en civilkuragelag kommer enbart en kort jämförelse med Norge att behandlas, det finns inget utrymme för en större komparativ del. Moralfilosofiska aspekter har begränsats till att enbart omfatta två filosofiska teorier.

1.4 Metod och perspektiv

Uppsatsens två inledande frågeställningar är frågor de lege lata och den tredje frågeställningen är en fråga de lege ferenda.³ För att undersöka om vi ska införa en civilkuragelag i Sverige kommer jag att använda mig av lagstiftning, rättspraxis, förarbeten, doktrin och juridiska artiklar. Jag har därför valt att använda den rättsdogmatiska metoden för att besvara min frågeställning. Även om garantläran inte är en lagstadgad regel anser jag denna metod lämplig eftersom analysen av en rättslig princip som uppkommit i doktrin visar stora likheter med analysen av en rättsregel.⁴ Den rättsdogmatiska metoden intresserar sig för normerna, men inte hur dessa ska tillämpas.⁵ Jag kommer därför att ha ett genomgående kritiskt perspektiv i uppsatsen. Frågan om det är önskvärt att införa en civilkuragelag kommer att ses ifrån ett moralfilosofiskt perspektiv. Anledningen till detta är att

³Korling och Zamboni, *Juridisk metodlära*, Lund, 2013, s. 36.

⁴ Korling, Zamboni a.a. s. 34f.

⁵ Korling, Zamboni, a.a. s. 21-24.

frågan om en civilkuragelag ska införas väcker moraliska funderingar som kan belysa diskussionen på ett intressant sätt.

1.5 Material

Uppsatsens källor består till största del av förarbeten, lagtext, praxis och doktrin. Eftersom garantläran inte är lagstadgad kommer doktrin att användas som material för att beskriva denna del. De författare som behandlat garantläran är relativt få, Asp/Ulväng/Jareborg har skrivit det senaste materialet på området, *Kriminalrättens grunder*. Jag kommer även att använda mig av den något äldre doktrinen på området som är skriven av Strahl. Då HD vid ett flertal tillfällen hänvisat till dessa författares doktrin i praxis får de anses ha en viss auktoritet på området.

I arbetets andra del kommer utgångspunkten att vara SOU 2011:16 "*Allmän skyldighet att bistå nödställda?*" eftersom det är den senaste utredningen som gjorts angående införandet av en civilkuragelag. Den avslutande delen kommer att bestå av moralfilosofi. Litteratur på området som använts är dels Christian Dahlmans *Rätt och rättfärdigande*, boken *The Duty to Rescue* samt en bok skriven av filosofen Peter Singer, *Praktisk etik*.

Utöver detta kommer även praxis, betänkanden och artiklar att användas för att besvara uppsatsens frågeställningar. Jag vill även poängtera att de källor och litteratur som jag valt att basera mitt arbete på är noggrant utvalda och kritiskt granskade.

1.6 Forskningsläge

Införandet av en civilkuragelag är ett ämne som har diskuterats i stor utsträckning under ett flertal år i Sverige. Det finns flera SOU, betänkanden och en rad debattartiklar publicerade på området. Även utomlands är det ett omdebatterat ämne som engagerar många. Tidigare forskning på området i Sverige är b.l.a. Abrahamssons artikel *Är civilkurage något att lagstifta om?* Samt en mer moralfilosofiskt inriktad artikel skriven av Bauhn, *Rätt och*

orätt i lag och moral: ett normativt perspektiv på svensk rättskipning, från 2012. Till skillnad från Bauhn som använder sig av rättspositivism och naturrätt för att belysa problematiken kring rätt och moral har jag valt att skriva utifrån två kända filosofer (Kant och Singer) samt deras teorier om pliktetik och utilitarism⁶ på området. Jag hoppas därför att min uppsats ska kunna belysa civilkuragelagens problematik ifrån en ny synvinkel även om ämnet behandlats av andra tidigare.

1.7 Uppsatsens disposition

Uppsatsen kommer att inledas med en utförlig beskrivning av vad underlåtenhetsbrott är och hur det gällande rättsläget på området ser ut idag. Därefter kommer införandet av en civilkuragelag diskuteras samt vilka rättsliga konsekvenser som lagstiftningen kan komma att få. Införandet av en civilkuragelags för- och nackdelar kommer också att undersökas. Avslutningsvis diskuteras en fråga de lege ferenda, om det är önskvärt utifrån ett moralfilosofiskt perspektiv att införa en civilkuragelag i Sverige.

⁶ Se kap. 4

2 Underlåtenhetsbrott

2.1 Vad är ett underlåtenhetsbrott?

Vanligtvis begås en brottslig gärning genom aktivt handlande. Det finns emellertid brott som kan begås genom underlåtenhet. För att ett brott ska kunna begås genom underlåtenhet krävs det i första hand att det framgår av brottsbeskrivningen. Det är dock inte nödvändigt att det framgår direkt av lagens ordalydelse. Straffbud som inte uttryckligen innefattar underlåtenhetsbrott kan också omfattas även om den språkliga utformningen inte inkluderar underlåtenhet. En sådan utvidgad tolkning av straffbudets tillämplighet måste ske med försiktighet, eftersom det innebär att inte bara den som handlat utan även den som *inte* handlat kan straffas.⁷ För att straffas genom underlåtenhet när det inte är lagstadgat krävs det att underlåtenheten är likställd med aktivt handlande, personen är då i garantställning.⁸ Det finns två olika typer av underlåtenhetsbrott; äkta- och oäkta underlåtenhetsbrott. Jag beskriver dem båda nedan.

2.1.1 Äkta underlåtenhetsbrott

Vid äkta underlåtenhetsbrott är straffsanktionen knuten till ett påbud att handla på ett visst sätt.⁹ Ansvar för äkta underlåtenhetsbrott kan alltså endast krävas om det står uttryckligen i lagtexten att personen borde handlat men underlåtit att göra det.¹⁰ Ett exempel på detta är bestämmelsen i 23 kap. 6§ Brottsbalken¹¹ där det stadgas att den som underlåter att i tid anmäla eller avslöja brott som är å färde ska dömas för underlåtenhet att avslöja brottet.¹²

⁷ Strahl Ivar, *Allmän straffrätt i vad angår brotten*, Stockholm, 1976 s. 290f.

⁸ SOU 2011:16 s. 16.

⁹ Strahl a.a. s. 290.

¹⁰ Jareborg a.a. s. 105.

¹¹ Hädanefter BrB

¹² Se 2.3.

2.1.2 Oäkta underlåtenhetsbrott

Till skillnad från äkta underlåtenhetsbrott krävs det inte ett påbud i lagtexten för att det ska ses som ett underlåtenhetsbrott. Det är alltså inte nödvändigt att ordet ”underlåtenhet” framgår av lagens ordalydelse när det gäller oäkta underlåtenhetsbrott, men lagens ordalydelse måste *tillåta* att brottet kan ske genom underlåtenhet.¹³ Ett exempel på ett oäkta underlåtenhetsbrott är mord som sker genom underlåtenhet. Exempelvis kan en mor som underlåter att ge sitt barn mat med följderna att barnet svälter ihjäl göra sig skyldig till mord. Mord kan alltså begås genom både handling och underlåtenhet även om underlåtenhet inte omfattas av paragrafens ordalydelse. Vid fall där underlåtenhet inte uttryckligen är straffbelagd är huvudregeln att ansvar endast kan krävas av den som befinner sig i garantställning.¹⁴

2.2 Garantiäran

I Sverige finns det ingen lagstadgad skyldighet att hjälpa en person i nöd. Av allmänna principer framgår dock att ett straffrättsligt ansvar föreligger dem som befinner sig i en viss personkrets. Denna personkrets medför att vissa personer har en större skyldighet att ingripa än andra. Det kallas att en person befinner sig i garantställning. Garantiärens funktion är att begränsa antalet personer som kan hållas ansvariga för underlåtenhetsbrott.¹⁵ När ett brott sker genom underlåtenhet måste brottet alltid falla under en brottsbeskrivning utan att dess ordalydelse pressas för hårt, annars kan det strida mot legalitetsprincipen.¹⁶ Nyligen dömdes en man för mord på en åttaårig flicka pga. att han i sin garantställning som vårdnadshavare, underlåtit att skydda flickan från sin fru som slog ihjäl henne. Hovrätten sa att även om mannen inte aktivt deltog i misshandeln av flickan döms han till 14 års fängelse för mord pga. sin underlåtenhet att skydda flickan eller se till

¹³ Jareborg a.a. s. 105.

¹⁴ Jareborg a.a. s. 109 f.

¹⁵ Strahl a.a. s. 320.

¹⁶ Jareborg a.a. s. 110.

att hon fick vård.¹⁷ Det finns olika typer av garantställningar, skyddsgaranter, övervakningsgaranter och garantställning pga. eget föregående handlande. Uppsatsen kommer enbart att behandla skyddsgaranter och garantställning pga. eget föregående handlande pga. uppsatsens omfång.

2.3 Skyddsgarant

En skyddsgarant ska avvärja faror eller vissa typer av situationer som hotar någon eller något som de ansvarar för. Ställningen som skyddsgarant förutsätter ett avhängighetsförhållande eller en relation som medför att personen förväntas ingripa när en närstående råkar illa ut.¹⁸

2.3.1 Nära levnadsgemenskap

Skyddsgarantställning som uppkommer pga. nära levnadsgemenskap kan bero på släktskap. Exempelvis har föräldrar skyddsgarantställning gentemot sina barn. Likaså har make och maka samma ansvar gentemot varandra. Även syskon och familjemedlemmar som sammanbor kan inta en skyddsgarantställning mot varandra. Undantagsvis kan även barn inta denna ställning gentemot sina föräldrar.¹⁹

HD har i sin praxis bedömt att garantställning pga. nära levnadsgemenskap ska tolkas restriktivt. I ett fall från 2013²⁰ behandlades frågan om en styvförälder skulle anses vara i garantställning när hans styvson, som han sammanbodde med misshandlades. Pojken som bara var tre år gammal fick sin hand skållad med hett vatten och domstolen kunde utesluta att det skett genom en olyckshändelse. Modern dömdes för grov misshandel av sin son. Frågan var om styvfadern också skulle dömas för misshandel eftersom han underlätit att ta pojken till sjukhus för att få vård. Denna underlåtenhet är enbart straffbar om styvfadern har ett garantansvar gentemot sin styvson. HD fastslog att enbart det faktum att en person lever tillsammans med ett

¹⁷ Hovrätten över Skåne och Blekinge B 454-15 (Yara-fallet)

¹⁸ Jareborg a.a. s. 112.

¹⁹ Jareborg a.a. s. 113.

²⁰ NJA 2013 s. 588.

barn, innebär inte att personen automatiskt hamnar i garantställning gentemot barnet. Det krävs att personen ”deltar i och rent faktiskt har inflytande över barnets omvårdnad och uppfostran”²¹. Trots att mannen sammanbott med pojken och hans mor i över sex månader, samt att han regelbundet hämtade pojken från förskolan, ansågs mannen inte vara i garantställning. Mannen friades från ansvar. HD nämnde även i domen att oavsett om en sådan levandsgemenskap föreligger kan en person som åtar sig att ta hand om barnet en kortare tid hamna i garantställning. I fallet med styvfadern var pojkens mor närvarande under hela förloppet och därför blev inte detta ansvar aktuellt för styvfadern.²²

Två justitieråd var skiljaktiga i domen. De ansåg att mannen var i garantställning för styvsonen eftersom han agerade som en förälder åt pojken. Mannen hade ”sedan en inte obetydlig tid tillbaka”²³ varit en medlem av hushållet och deltog i omvårdnaden av pojken. Mannen fattade även dagliga beslut för pojken och det motiverar honom mer än andra att ingripa om han far illa.²⁴ Det finns fler som delar de två skiljaktigas åsikt. Sund anser att en styvförälder som är sambo med vårdnadshavaren till barnet utövar en faktisk vård och därmed är tillsynspliktig över barnet.²⁵ Om domstolen hade valt att gå på de skiljaktigas linje uppstår frågan om en person kan ansvara utan att ha någon makt. Det diskuteras i en artikel av Frida Larsson. Larsson ifrågasätter b.la. vad som händer om en styvförälder intar en garantställning och blir straffrättsligt ansvarig för barnet, kan styvföräldern ta barnet till sjukhus trots att vårdnadshavaren motsätter sig det? Vid ett nekande svar kan styvföräldern omöjligen uppfylla sin uppgift som garant för barnet. Å andra sidan krävs det inte att styvföräldern tar barnet från vårdnadshavaren för att uppfylla sin garantställning, utan det hade räckt att hen ringt polis eller ambulans. Larsson diskuterar vidare att domen väcker frågetecken angående vad som krävs för att en person ska

²¹ NJA 2013 s. 588, HD p. 11.

²² NJA 2013 s. 588.

²³ NJA 2013 s. 588, HD p. 16.

²⁴ NJA 2013 s. 588.

²⁵ Sund, Lars Göran, *Tillsyn över barn, En studie i föräldrarätt, skadeståndsrätt och straffrätt*, Uppsala 1989 s. 29.

anses ”delta i och ha inflytande över barnets uppfostran”. Hade utfallet blivit annorlunda om de hade en närmre relation? Larsson avslutar med att konstatera att domen väcker fler frågor än vad det finns svar.²⁶

2.3.2 Frivilligt åtagande

Oavsett om nära levandsgemenskap föreligger kan garantställning uppstå genom frivilligt åtagande. Ett frivilligt åtagande kan exempelvis vara en läkare som har åtagit sig att behandla en patient, en barnmorska eller en livvakt. Det som avgör om personen intagit garantställning beror på om personen agerat på ett sådant sätt att en skyddsställning har uppstått. En skyddsställning uppstår när någon agerar på ett sätt som gör att andra förlitar sig på att han eller hon ska skydda personen och det medför att andra personer avstår från att hjälpa till.²⁷

Skyddsgaranter behöver inte ingripa när en psykiskt normal vuxen person medvetet utsätter sig för fara. Även om personen är i garantställning blir inte straffrättsligt ansvar aktuellt pga. individens frihet att göra vad han eller hon vill med sitt liv.²⁸

2.4 Garantställning pga. eget föregående handlande

När en person sätter igång ett händelseförlopp som kan resultera i en brottslig gärning måste personen avbryta händelseförloppet för att inte hamna i garantställning. Om en bilist kör för fort och pga. detta kör på en fotgängare är hen i garantställning pga. sitt föregående handlande att vidta en otillåten gärning. Personen har därför skapat en handlingsplikt för sig själv och kan ställas till svars för underlåtenhet att hjälpa den skadade fotgängaren. Det är viktigt att poängtera att det inte är igångsättandet av

²⁶ Larsson, Frida, *Styvföräldrars garantansvar*, SvJT, 2013/14, s. 5f.

²⁷ Jareborg a.a. s. 113f.

²⁸ Jareborg a.a. s. 114.

händelseförloppet som är straffbart, utan underlåtenheten att se till att den påkörda personen kommer i säkerhet. Ett sådant ansvar förutsätter att personen gjort sig skyldig till ett brott när händelseförloppet sattes igång. Om personen kan hållas ansvarig för sin handling som ledde till följden direkt, blir det inte aktuellt att pröva om det rör sig om ett underlåtenhetsbrott.²⁹

2.5 Underlåtenhet att avslöja brott

I Sverige finns det ingen allmän skyldighet att hjälpa nödställda. Det finns däremot ett ansvar för personer som underlåter att avslöja andras brott enligt 23 kap. 6§ 1st BrB. Det krävs inte att en person är i garantställning för att kunna begå detta brott, vem som helst kan hållas ansvarig eftersom det rör sig om ett äkta underlåtenhetsbrott.³⁰ Alla brott omfattas dock inte av denna paragraf utan det gäller endast grövre brott som misshandel, dråp och mord enligt 3 kap. 11§ BrB. Någon generell plikt att avslöja brott finns alltså inte, utan det måste vara särskilt föreskrivet.³¹

I 23 kap. 6§ 1st stadgas att brottet ska vara *å färde*. Ett brott anses vara å färde tills dess att brottet är avslutat. Avslöjandet ska alltså ske innan brottet fullbordas, om brottet redan är fullbordat finns det ingen straffrättslig skyldighet att anmäla brottet.³² I ett fall från 1999 friades en man från underlåtenhet att anmäla ett mord eftersom det inte gick att utesluta att brottet var fullbordat när den åtalade fick kännedom om mordet.³³

²⁹ Jareborg a.a. s. 123f.

³⁰ Se 2.1.1.

³¹ Jareborg a.a. s. 121.

³² Karnov internet djup kommentar, Brottsbalken (1962:700) 23 kap 6§ 1st, not 2.3, hämtad den 27 december 2015 från: https://pro-karnovgroup-se.ludwig.lub.lu.se:2443/document/527533/8#SFS1962-0700_K23_P6-lexino

³³ RH 1999:86

Underlåtenhet att avslöja brott är enbart straffbart om det kan göras utan fara för personen eller hans närstående. Ett avslöjande kan exempelvis bestå av att ringa polisen eller att meddela den som hotas av brottet.³⁴

Bestämmelsen i 23 kap. 6§ 1st BrB aktualiserades i det så kallade Kodefallet från 1997³⁵. Fallet utspelar sig i Kungälv vid en sjö där två pojkar campar. Fyra personer dyker upp och ett slagsmål uppstår. Två av personerna misshandlar en av pojkarna grovt och kastar honom medvetlös i sjön vilket leder till att han drunknar. Fallet är intressant i detta avseende eftersom en av personerna som inte deltog i misshandeln hade en mobiltelefon på sig, men underlät att ringa polisen. Personen som underlät att anmäla brottet kan vi kalla för X. Frågan är om X ska dömas för att ha underlåtit att anmäla den grova misshandel som pojken utsattes för.³⁶ Hovrätten konstaterar att om avslöjandet är verkningslöst och brottet fullbordas är en underlåtenhet att anmäla brottet inte straffbart. Det måste alltså finnas en chans att avvärja brottet genom en anmälan eller avslöjande för att 23 kap. 6§ 1st ska bli aktuell. Skulle X anmälan av brottet förhindra den grova misshandeln av pojken som ledde till att han senare avled? Av utredningen framgår att pojken misshandlades i över en och en halv timme. Hade X kontaktat polisen fanns det en chans att de hade hunnit fram i tid och därmed avbrutit misshandeln. Hovrätten fastslår att även om det är en liten chans att brottet avvärjs genom en anmälan ska underlåtenhet att avslöja brottet vara straffbart. Det är önskvärt att det finns en effektiv påtryckning från allmänhetens sida att ingripa för att hindra brott. X dömdes därför till 4 månaders fängelse för underlåtenhet att avslöja brott.³⁷

2.6 Sammanfattning

Underlåtenhetsbrott kan vara antingen äkta eller oäkta. I Sverige finns det inte någon skyldighet att bistå nödställda om inte personen själv orsakat

³⁴ Jareborg a.a. s. 121f.

³⁵ RH 1997:1

³⁶ X åtalas inte för underlåtenhet att avslöja mord. X lämnade platsen innan dess att pojken kastades i sjön. Han har därför enbart ansvar för att avslöja den grova misshandeln som han bevittnat. Att offret sedan mördas efter att X lämnat platsen kan inte läggas X till last.

³⁷ RH 1997:1

skadan eller har en särskild handlingsplikt. Särskild handlingsplikt uppstår genom att en person befinner sig i garantställning. Ett underlåtenhetsbrott som inte kräver att en person är i garantställning är 23 kap. 6§ 1st BrB om underlåtenhet att avslöja brott.

3 Civilkurage

3.1 Inledning

I det föregående kapitlet gick jag igenom några olika typer av underlåtenhetsbrott som finns i Sverige. Lagstiftaren har valt ut olika situationer där det krävs ett ingripande från en viss grupp människor för att undvika att begå ett underlåtenhetsbrott. Vad händer när ett sådant ingripande inte krävs av lagen? Vad händer när en underlåtenhet att ingripa är moraliskt oförsvarbart men inte olagligt? I Sverige finns det ingen allmän skyldighet att bistå personer som befinner sig i nöd. Att ignorera en person som kollapsar på gatan eller undvika att rädda någon som håller på att drunkna är inte straffbart. Undantag finns för dem som har orsakat nöden eller på något sätt ansvarar för den nödställda personen.³⁸ Bör vi införa en civilkuragelag?

3.2 Rättsliga konsekvenser av införandet av en civilkuragelag

I en SOU från 2011 diskuteras om en civilkuragelag ska införas i svensk rätt. Utredaren har lämnat ett lagförslag på hur en sådan lagstiftning skulle se ut:

”Den som underlåter att bistå någon som befinner sig i allvarlig fara för liv, hälsa eller trygghet till person, döms, om underlåtenheten med hänsyn till omständigheterna framstår som uppenbart oförsvarlig, för underlåtenhet att bistå nödställd till böter eller fängelse i högst två år.”³⁹

Konsekvenserna av införandet av en civilkuragelag kommer att innebära att underlåtenhet att bistå nödställd straffbeläggs. Det ska alltså finnas en allmän skyldighet för personer att ingripa när de t.ex. bevittnar en olycka. De bestämmelser som redan finns i brottbalken som rör underlåtenhetsbrott, t.ex. 23 kap. 6§ 1st BrB om underlåtenhet att avslöja eller anmäla brott hade fått en subsidiär funktion till den nya civilkuragelagen som hade tillämpats

³⁸ Jareborg a.a. s. 108 f.

³⁹ SOU 2011:16 s. 130.

före. Civilkuragelagen hade i sin tur varit subsidiär i förhållande till andra brott i 3 kap. BrB. För att lagen ska tillämpas krävs att det föreligger *allvarlig* fara för liv, hälsa eller trygghet till person. Det innebär att faran måste vara konkret och överhängande, vidare måste även underlåtenheten med hänsyn till omständigheterna vara *uppenbart oförsvarlig*. Långt ifrån alla situationer där en olycka skett omfattar detta snäva tillämpningsområde, men det betyder inte att lagen inte skulle tillämpas. För att undvika straffansvar krävs det en aktiv handling för att bistå en nödställd person, det kan vara allt ifrån handgripliga räddningsinsatser till ett telefonsamtal. Att försöka få någon annan att hjälpa till kan också vara tillräckligt. Räddningsinsatsen måste vara adekvat, det räcker inte med ett telefonsamtal där hjälp aldrig skulle hinna fram i tid om det finns andra enklare räddningsmetoder. Exempelvis när en person håller på att drunkna och det finns en livboj som enkelt kan kastas i. Ett försök att bistå en nödställd är tillräckligt för att undgå straffansvar, det krävs med andra ord inte att räddningsinsatsen är lyckad. Räddningsinsatser som kan vara farliga för den ingripande omfattas inte av den allmänna skyldigheten att bistå nödställd. Avvägningen hur stor risk som är rimlig är svår, en helhetsbedömning av situationen måste göras. Ett straff kan bara utdelas om räddningsinsatsen är nödvändig, dvs. att det föreligger allvarlig fara för liv, hälsa eller trygghet till person.⁴⁰

3.2.1 Norge

Norge är ett land som liknar Sverige i många avseenden, inte minst genom vår lagstiftning. Skillnader finns dock på området när det gäller civilkurage. Norge har en lagstadgad skyldighet att bistå personer som befinner sig i livsfara. Underlåter någon att hjälpa en person som riskerar att mista livet, när det kan ske utan fara för honom själv, ska denne dömas till böter eller fängelse i 3 månader. Straffet kan höjas till 6 månader om den nödställda personen avlider till följd av underlåtenheten. I Norge har denna lagstiftning tillämpats mycket sparsamt. De få gånger som paragrafen tillämpats har

⁴⁰ SOU 2011:16 s. 131ff.

varit i samband med andra brottsliga handlingar som en reservbestämmelse. Faktum är att det inte finns ett enda rättsfall då paragrafen har tillämpats i sitt rätta syfte. 2009 föll en svårt sjuk flicka ihop på en gångstig i Norge och flera människor passerade förbi utan att hjälpa flickan, trots detta tillämpades inte lagstiftningen. Anledningen till att lagstiftningen inte tillämpades var enligt politiadvokat Nils Vegard att det finns ett stort glapp mellan teori och praktik på denna punkt i lagstiftningen. Det skulle vara svårt att få en person fälld enligt bestämmelsen eftersom det är svårt att avgöra om flickan befann sig i en livsfarlig situation samt om de förbipasserade insåg detta. Norges Stortings justitiekommitté har 2009 beslutat att utöka paragrafens tillämplighet till att inte bara bistå de som är i livsfara, utan även de som riskerar betydande kropps- eller hälsoskada.⁴¹

3.2.2 Argument för att införa en civilkuragelag

För att en lag ska vara effektiv gäller det så långt som möjligt att lagen återspeglar vad medborgarna anser vara rätt och fel. Majoritetens uppfattning får inte vara avgörande för lagstiftningen men om skillnaden mellan moralen i samhället och lagstiftningen blir stor kan problem uppstå. De flesta människor skulle säga att det är moraliskt felaktigt att gå förbi ett barn som håller på att drunkna i en vattenpöl utan att hjälpa till. Att detta beteende är straffritt är således inte i linje med samhällets moral.⁴² Det bekräftas även av justitieutskottet som enhälligt år 1999 beslutade att det är sannolikt att det allmänna rättsmedvetandet stöder ett införande av straff för den som underlåter att bistå en nödställd.⁴³ Proportionalitet är viktigt i en lagstiftning och det är beaktansvärt att det t.ex. är straffbart att inte lämna tillbaka hittegoods, men underlåtenhet att med enkla medel rädda en persons liv är straffritt. Införandet av en civilkuragelag skulle kunna medföra mer balans i strafflagstiftningen.⁴⁴

⁴¹ SOU 2011:16 s. 46ff.

⁴² SOU 2011:16 s. 95f.

⁴³ Bet. 1998/99:JuU22.

⁴⁴ SOU 2011:16 s. 103f.

Ett annat argument för att införa en civilkuragelag är att den skulle kunna fungera som en reservbestämmelse. Vid ett våldsbrott där flera personer är misstänkta som gärningsmän, men det inte finns tillräckligt med bevis för att döma dem, skulle en civilkuragelag kunna straffa den som såg på utan att ingripa för att hjälpa den nödställda. Problemet med detta är att om en civilkuragelag vars syfte är medmänskligt engagemang, ska fungera som en reservbestämmelse i brottmål när bevisen är otillräckliga, vore det på gränsen till att missbruka lagstiftningsinstrumentet.⁴⁵

En civilkuragelag skulle kunna få en moralförstärkande och moraltbildande verkan på befolkningen. Om medborgarna vet att de förväntas bistå nödställda kan en förändring ske.⁴⁶ Ett för stort avstånd mellan vad gemeneman anser vara straffbart och hur lagstiftaren ser på saken kan vara stötande. Det är viktigt att lagen sammanfaller med det allmänna rättsmedvetandet.⁴⁷

3.2.3 Argument emot införandet av en civilkuragelag

Det flesta argumentet för en civilkuragelag baseras på att det skulle vara fel att inte straffbelägga omoraliskt beteende, men finns det ett praktiskt behov av en civilkuragelag? Skulle införandet av en straffrättslig plikt att bistå nödställda förändra människors beteende till att bli mer moraliskt och etiskt rätt? Undersökningar har visat att de som är villiga att hjälpa personer i nöd oftast inte har en tanke på vad lagstiftningen säger vid ingripandet.⁴⁸ Faktum är att det är vanligare att personer ingriper och hjälper nödställda än att dem avstår. I en utredning från USA där tre delstater Vermont, Minnesota och Rhode Island infört en lagstiftning mot så kallade ”non-risky non-rescues” framgår att under tiden som lagstiftningen varit i kraft (som längst i

⁴⁵ SOU 2011:16 s. 106.

⁴⁶ SOU 2011:16 s. 104.

⁴⁷ Bet. 1998/99:JuU22.

⁴⁸ Under konstnären Anna Odells fejkade självmordsförsök i Stockholm 2009 hade tre personer stannat för att hjälpa henne och i en intervju efter hade de alla bekräftat att de inte hade en tanke på vad lagen stadgade att de borde göra. SOU 2011:16 s. 96.

Vermont, 37år) har inga åtal väckts angående ”non-risky non-rescues”. I hela USA sker ca 946 ”non-risky” ingripanden per år där nödställda personer räddas av vanliga medborgare. Antalet dödsfall i en ”non-risky non-rescue” situation uppgår enbart till ca ett dödsfall per år i hela USA. Antalet civilpersoner som omkom när de försökte rädda olika typer av nödställda uppgår till ca 78 personer per år i USA. Det är alltså ca 70 gånger fler som avlider till följd av en räddningsinsats än de som avlider pga. att ingen hjälper till.⁴⁹ När vi betraktar studien från USA måste vi ta i beaktning att Sverige och USA har olika kulturer. Sveriges befolkning är mer homogen när det gäller levnadsstandard, ekonomi och försäkringsskydd än vad invånarna i USA är. Det gör att befolkningen i USA bör vara mer benägen att hjälpa andra än vad vi är i Sverige. Det finns omständigheter som tyder på att den amerikanska studien kan vara generellt tillämplig, våra nordiska grannländer som exempelvis Norge, Finland och Danmark har en lagstadgad generell handlingsplikt att bistå nödställda, men denna lag tillämpas ytterst sällan.⁵⁰

Sverige har som jag tidigare nämnt i uppsatsens andra kapitel en rad bestämmelser som föreskriver en skyldighet att agera i nödsituationer, enligt exempelvis 23 kap. 6§ 1st BrB föreligger en långtgående skyldighet att anmäla eller avslöja pågående brott. Andra allvarliga underlåtenhetsbrott fångas upp av garantläran. Lagstiftning för underlåtenhetsbrott där det finns ett praktiskt behov av att kriminalisera ett omoraliskt beteende finns alltså redan till stor del.⁵¹ Då det inte finns ett praktiskt behov av en ny lagstiftning bör kriminalisering av ett tidigare straffritt beteende ske med försiktighet. Så kallad symbollagstiftning förtar skärpan av andra viktiga lagregler och undergräver medborgarnas respekt inför lagen. En lagstadgad plikt att bistå nödställda är ett sätt för lagstiftaren att kriminalisera något

⁴⁹ David A. Hyman, *Rescue Without Law: An Empirical Perspective on the Duty to Rescue*, University of Illinois Law and Economics Working Paper Series, No. 32, 2005.<http://law.bepress.com/uiuclwps/papers/art32>

⁵⁰ SOU 2011:16 s. 101f.

⁵¹ SOU 2011:16 s. 101f.

som de flesta medborgarna redan ser som en självklarhet. Ett annat argument emot kriminalisering är att staten inte i onödan bör reglera medborgarnas liv. Kriminalisering av detta beteende kan även leda till att vittnen till ett brott inte vågar framträda eftersom de själva är rädda för att åtalas då de inte ingrep i situationen. Vid grövre brott omfattas detta redan av lagstiftningen 23 kap. 6§ 1st BrB, men vid andra situationer som exempelvis vid en olycka kan det bidra till att vittnen flyr från olyckan istället för att hjälpa till då de blir osäkra vad som krävs av dem i den aktuella situationen. En allmän handlingsplikt gentemot nödställda kan också leda till att medicinskt okunniga personer ingriper när en person är allvarligt skadad och istället för att hjälpa till förvärrar personens tillstånd.⁵²

3.3 Sammanfattning

Huvudargumentet för en lagstiftning är att medborgarnas moral måste stå i linje med den allmänna rättsuppfattningen. Motargumentet består i att det inte finns ett praktiskt behov av en lagstiftning, samt att denna lagstiftning eventuellt kan ha oönskade effekter i samhället. Men vad är egentligen moraliskt rätt? Hur kan man se detta problem ur ett moralfilosofiskt perspektiv? Det ska jag undersöka här nedan.

⁵² SOU 2011:16 s. 107ff.

4 Moralfilosofi

4.1 Vad är moral?

Det finns en mängd olika filosofer som förespråkar att det finns en moralisk skyldighet att bistå nödställda. Kant är en av dem. Han anser att denna moraliska skyldighet är högst relevant för den moraliska principen i sig.⁵³ Med vad är moral egentligen? Moral betyder olika saker för olika personer. Peter Singer hävdar att moral är ett synsätt, en föreställning om att leva enligt etiska normer som är knutet till en vilja att rättfärdiga sina handlingar. Vi kan tycka att en människa handlar rätt eller fel men försöket att rättfärdiga handlingen, oavsett om personen lyckas eller inte, är tillräcklig för att se att en moral finns. Ett rättfärdigande i termer av egenintresse är dock inte tillräckligt. Det måste finnas en universell utgångspunkt, personen måste sätta sig in i hur andra personer kan uppfatta situationen. Peter Singer menar här att etiken ska ha en utilitaristisk utgångspunkt.⁵⁴

4.2 Konsekvensetik/pliktetik

Konsekvensetik är etiska regler som tar sikte på en handlings konsekvenser. Utilitarism är en typ av konsekvensetik eftersom det är en rättviseuppfattning som säger att rättigheter och skyldigheter bör fördelas efter det som leder till störst nytta för störst antal personer. Enligt det utilitaristiska synsättet ska en person som utför en handling först se hur handlingen kan ge störst möjliga nyttan för störst antal personer, sedan välja det handlingssätt som leder till störst sammanlagd lycka.⁵⁵ Till skillnad från utilitarismen kan man prata om materiell rättvisa, om rättigheter och skyldigheter som kan ha ett eget moraliskt värde. Det kallas för pliktetik. Pliktetik är när det föreligger en moralisk skyldighet att göra det som är rätt trots att det inte förbättrar samhällsnyttan. Anta att det finns en moralisk

⁵³ Menlowe & McCall Smith, *The duty to rescue*, Dartmouth 1993, s. 5f.

⁵⁴ Singer, Peter, *Praktisk etik*, Thales, Stockholm, 1996, s. 20ff.

⁵⁵ Christian Dahlman, *Rätt och rättfärdigande*, Lund 2010, s. 84f.

skyldighet att tala sanning. Enligt en utilitarist finns det enbart en moralisk skyldighet att tala sanning om det gynnar andra. En pliktetiker anser att det finns en moralisk skyldighet att tala sanning eftersom det är det moraliskt rätta att göra. För en pliktetiker spelar det ingen roll om sanningen gynnar någon annan, vi ska tala sanning oavsett vilka konsekvenser detta medför.⁵⁶

4.3 Införandet av en civilkuragelag ur ett utilitaristiskt/pliktetiskt perspektiv

Kampen i lagstiftningen mellan det utilitaristiska synsättet och uppfattningen om att vissa rättigheter och skyldigheter har ett moraliskt egenvärde finns överallt inom juridiken.⁵⁷ Vid en första anblick kan införandet av en civilkuragelag ur ett utilitaristiskt perspektiv verka positivt. Enligt Singers utilitaristiska perspektiv finns det en långtgående moralisk skyldighet för en person som kan förhindra att onda saker händer. Singer hävdar att en moraliskt anständig person måste offra både hälsa och egendom om det kan rädda livet på en människa som befinner sig någonstans i världen. Problemet med den utilitaristiska filosofin är att innan en person ingriper för att rädda en nödställd, måste personen fråga sig om det finns något annat hen kan göra för att få mer nytta för fler personer i världen. Är personen som ska räddas en massmördare kanske det hade gynnat fler om personen lät den nödställda dö.⁵⁸

Relationen mellan lag och moral är komplicerad. Pliktetikern Kant menar att det inte kan finnas en laglig skyldighet att rädda nödställda eftersom det är en moralisk dygd, en god egenskap som varje individ bör göra pga. att det är moraliskt rätt. Om detta blir en lagstadgad skyldighet är det inte längre en handling som begås pga. moral, utan av statligt tvång. Kant anser alltså att

⁵⁶ Dahlman, a.a. s. 88f.

⁵⁷ Dahlman, a.a. s. 91.

⁵⁸ SOU 2011:16 s. 90-93.

det finns en moralisk skyldighet i sig att rädda en person i nöd oavsett vad lagstiftningen på området säger.⁵⁹

4.3.1 Egna reflektioner om moralfilosofi

Genom att applicera ett moralfilosofiskt perspektiv på min frågeställning; *Är det önskvärt att införa en civilkuragelag?* Har jag dragit följande slutsatser: Ur en utilitaristisk synvinkel motiveras inte en civilkuragelag om den inte bidrar till samhällsnyttan, men likväl skall en utilitarist offra hälsa och egendom för att rädda andra. Det kan alltså vara svårt att avgöra om en civilkuragelag hade varit bra att införa ur ett utilitaristiskt perspektiv, eftersom hänsyn till handlingens konsekvenser alltid måste beaktas först.

Pliktetiskt finns det en moralisk skyldighet att hjälpa andra, men Kant anser att moral inte kan skapas genom statligt tvång. Å andra sidan skapas moral genom samhällets värderingar och medborgares vilja att rättfärdiga sitt beteende. Lagstiftningen kan ha en viss betydelse i det. Ur ett moralfilosofiskt perspektiv finns det alltså en skyldighet att bistå nödställda, men införande av en civilkuragelag är osäkert om det skulle vara motiverat ur ett moralfilosofiskt perspektiv.

4.4 Sammanfattning

Moral är ett synsätt som kan variera från person till person. Att det finns moraliska värderingar hos en person visar sig på det sättet att personen försöker rättfärdiga sina handlingar gentemot andra. Skillnaden mellan utilitarism och pliktetik är att en utilitarist strävar efter att uppnå så stor nytta som möjligt för så stort antal som möjligt, medan en pliktetiker anser att det finns ett värde i sig att göra det som är moraliskt rätt utan att se till konsekvenserna.

⁵⁹ Menlowe, a.a. s. 5, 13.

5 Analys

I denna del kommer uppsatsens frågeställningar att besvaras. Frågorna lyder:

- *Hur ser kriminaliseringen av underlåtenhetsbrott ut idag?*
- *Vad innebär ett införande av en civilkuragelag?*
- *Är det önskvärt att införa en civilkuragelag?*

Kriminaliseringen av underlåtenhetsbrott utreds i uppsatsens andra kapitel. Där förklaras att det inte finns någon allmän plikt att bistå nödställda i Sverige. Den mest oförlåtliga underlåtenheten är dock straffbelagd i lagar och allmänna principer. Garantlärans straffansvar omfattar t.ex. en förälders underlåtenhet att rädda sitt barn. Frågan är om dessa lagar och principer är tillräckliga för att täcka alla situationer av underlåtenhet som upplevs som moraliskt klandervärda i dagens samhälle? Behövs det en utvidgning av lagstiftningen på detta område i form av en civilkuragelag?

En tydlig brist i lagstiftningen exemplifieras genom rättsfallet NJA 2013 s. 588⁶⁰ där HD konstaterade att en styvförälder inte ansågs hamna i garantställning trots att han sammanbott med barnet under sex månaders tid. Pojken misshandlades i hemmet och styvfadern gjorde inget för att förhindra detta, ändå går han fri från straffrättsligt ansvar. Om en styvfar som sammanbott tillsammans med sin styvson i sex månader inte har en skyldighet att agera när pojken blir misshandlad i sitt hem, befinner sig pojken i en väldigt utsatt situation. Vem ska rädda pojken om inte en medlem av hushållet? Införandet av en civilkuragelag skulle kunna fylla ut lagstiftningen på detta område men vad innebär egentligen införandet av en sådan lag?

Införandet av en civilkuragelag skulle innebära att samhällets moral införs i lagstiftningen. Det skulle finnas en allmän straffrättslig skyldighet att bistå

⁶⁰ Se avsnitt 2.3.1

nödställda. Men skulle en civilkuragelag göra någon praktisk skillnad i medborgarnas sätt att agera? I Norge har lagstiftningen aldrig använts i sitt rätta syfte. En studie från USA visar att det finns fler fall då människor mist livet när de visat civilkurage och försökt att hjälpa nödställda än det finns så kallade "non-risky non-rescues". Ett argument emot lagstiftningen har varit att den inte kommer att komma till praktisk användning, men om vi ser på fallet med styvfadern från 2013 skulle han kunna dömas enligt civilkuragelagen för underlåtenhet att bistå den nödställda pojken. Norge beslutade att utöka sina regler om civilkurage efter incidenten 2009 då en flicka som kollapsat på en gångstig ignorerades av allmänheten. Med andra ord finns det en praktisk användning för en civilkuragelag. Frågan är om argumenten emot införandet av en civilkuragelag väger tyngre än argumenten för. Är det önskvärt att införa en civilkuragelag i svensk rätt?

Fördelarna med att införa en civilkuragelag är att majoritetens allmänna rättsuppfattning återspeglas i lagtexten, detta kan ingiva mer förtroende för lagstiftaren och öka personers känsla för vad som är rätt och fel. Vidare kan en civilkuragelag öka proportionaliteten i lagstiftningen och bidra till en mer enhetlig lagstiftning. Som redan nämnts ovan kan en civilkuragelag agera som en reservbestämmelse, detta hade lett till att 23 kap. 6§ 1st BrB fått en subsidiär funktion och inte tillämpats lika ofta.

Det som talar emot att införa en civilkuragelag är statens inblandning i människors liv. Kriminalisering av ett tidigare straffritt beteende bör undvikas så långt som möjligt. Riksdagen använder straff för att korrigera beteenden, för att avskräcka folk från att begå brott. Civilkurage kommer till uttryck genom att en person begår en modig eller heroisk handling för att hjälpa någon i nöd. Bör detta vara något som staten ska tvinga folk till att göra? Kant anser att ett moraliskt korrekt agerande inte är något som straffrättsligt kan tvingas fram. Vad händer om en individ vill hjälpa till men blir paralyserad av rädsla? Ska detta beteende vara straffbart? När en olycka inträffar kan det vara svårt att under loppet av några sekunder bedöma om ett ingripande innebär en fara för sig själv eller inte. Ska staten tvinga

människor till att ingripa i livsfarliga situationer? I en nödsituation hade nog många blivit osäkra på vad det är exakt som lagen kräver för typ av ingripande i den aktuella situationen. Det skulle kunna leda till en skräck att göra fel och bli straffrättsligt ansvarig för det man gör. Det kan också leda till att personer som bevittnar en olycka väljer att köra förbi istället för att stanna kvar på platsen och hjälpa till. Detta är den direkta motsatsen till lagens syfte, lagen ska få människor att agera moraliskt korrekt, inte tvärt om. Vittnen till slagsmål kanske avstår ifrån att höra av sig till polisen eftersom de inte ingrep i situationen och är rädda att de kommer att straffas för sin underlåtenhet. Det finns en risk att lagen blir kontraproduktiv och detta argument talar emot samhällsnyttan. Det är inte önskvärt ur ett utilitaristiskt perspektiv där nyttan för så många som möjligt är det högsta målet. Pliktetiskt finns det en skyldighet att hjälpa andra, men detta ska ske eftersom det är det moraliskt rätta att göra, inte för att det står i lagen. Samtidigt går det inte att ignorera det faktum att det kan finnas ett värde i att lagen är skriven och skapad efter folkets moral och de mest förkastliga underlåtenhetsbrotten straffbeläggs. Men om folket redan agerar moraliskt i denna fråga, finns det då ett syfte med att införa lagen? Frågan är om de negativa effekter som denna lagstiftning hade skapat på området hade ställt till med mer skada än nytta. Av allt att döma är det ovanligt att en person som ser en människa i nöd underlåter att ingripa. Om detta beror på ett starkt civilkurage eller social press att göra så kan vi inte med säkerhet veta.

Införandet av en civilkuragelag kanske inte är motiverad pga. samhällsnyttan, men hur är det på individnivå? Hade en person som själv ramlat ihop på gatan eller varit på väg att drunkna velat att det fanns en lagstadgad skyldighet för allmänheten att ingripa? Antagligen hade dem det, men om lagen som införs visade sig göra människor mindre benägna att hjälpa till hade dem kanske valt det alternativ som gav dem störst chans att få hjälp, även om det alternativet inte hade återspeglat samhällets moral i lagtexten.

Det går inte att komma ifrån att lagstiftningen är otillräcklig i vissa situationer, men införandet av en civilkuragelag riskerar att få motsatt effekt, färre personer vågar ingripa pga. oklarheten av vad som krävs i en aktuell situation. Införandet av en civilkuragelag är alltså enligt min mening inte svaret på detta problem. Det går inte att påverka samhällets moral genom lagstiftning eftersom allmänheten generellt sett inte agerar efter vad lagstiftningen säger på detta område, många räddar personer trots att det inte finns en lagstadgad skyldighet att göra så. De flesta människor har en känsla för vad som är rätt och fel. Men vad händer när moralen brister? Vad händer när en styvfar inte ingriper för att rädda sin styvson? Enligt min mening skulle denna problematik kunna lösas genom en utvidgad tillämpning av garantläran, inte av en civilkuragelag. En bredare tillämpning av garantläran hade fått fler personer att tänka en extra gång på dem som befinner sig i sin närhet och styvföräldrar borde kunna straffas för sin underlåtenhet gentemot sina styvbarn. En civilkuragelag fungerar antagligen som bäst när den inte är lagstadgad, straffhot driver inte människor till att få bättre moral, snarare tvärt om.

5.1 Slutsats

Införandet av en civilkuragelag riskerar att göra mer skada än nytta. Att enbart införa en lagstiftning för att det skulle få lagtexten att återspegla samhällets moral är inte önskvärt. Dock finns fortfarande moraliskt oacceptabla situationer i rättstillämpningen som kan behöva justeras. Det skulle kunna lösas genom en utvidgad tillämpning av garantläran för att straffbelägga den mest omoraliska underlåtenheten. Ur ett moralfilosofiskt perspektiv är det den bästa lösningen eftersom utilitaristiskt sätt gynnas samhället och pliktetiskt föreligger en moralisk skyldighet att hjälpa andra, även om denna skyldighet inte är inskriven i lagen.

Käll- och litteraturförteckning

Källor

Tryckta källor

Betänkanden

Justitiekommitténs betänkande: *Straffrättsliga frågor*, 1998/99:JuU22.

Statens offentliga utredningar

SOU 2011:16 Allmän skyldighet att bistå nödställda?

Litteratur

Asp, Petter, Ulväng, Magnus, Jareborg, Nils, *Kriminalrättens grunder*, 2., omarb. uppl., Iustus, Uppsala, 2013

Dahlman, Christian., *Rätt och rättfärdigande en tematisk introduktion i allmän rättslära*, TPB, Johanneshov, 2010

Korling, Fredric & Zamboni, Mauro (red.), *Juridisk metodlära*, 1. uppl., Studentlitteratur, Lund, 2013

McCall Smith, Alexander & Menlowe, Michael (red.), *The Duty to rescue: the jurisprudence of aid*, Dartmouth, Aldershot, 1993

Singer, Peter, *Praktisk etik*, 2., [rev. och utök.] uppl., Thales, Stockholm, 1996

Strahl, Ivar, *Allmän straffrätt i vad angår brotten*, Norstedt, Stockholm, 1976

Sund, Lars-Göran, *Tillsyn över barn: en studie i föräldrarätt, skadeståndsrätt och straffrätt = [Supervision of children] : [a study in family, tort and criminal law]*, Iustus, Diss. Uppsala : Univ., Uppsala, 1989

Artiklar

Larsson, Frida. "Styvföräldrars garantansvar". I: *Juridisk tidskrift*, 2013/14, häfte 3, s. 651-662.

Elektroniska källor

David A. Hyman, *Rescue Without Law: An Empirical Perspective on the Duty to Rescue*, University of Illinois Law and Economics Working Paper Series, No. 32, 2005 hämtad den 30 oktober 2015 från: <http://law.bepress.com/uiuclwps/papers/art32>

Karnov internet djup kommentar, Brottsbalken (1962:700) 23 kap 6§ 1st, not 2.3, hämtad den 27 december 2015 från: https://pro-karnovgroup-se.ludwig.lub.lu.se:2443/document/527533/8#SFS1962-0700_K23_P6-lexino

Rättsfallsförteckning

Högsta domstolen

NJA 2013 s. 588.

Hovrätten

Hovrätten över Skåne och Blekinge B 454-15 (Yara-fallet)

RH 1999 s. 86.

RH 1997 s. 1 (Kode-fallet)